

Budnice i davorije, posebno u prvom desetljeću u narodnog preporoda, bile su najčešća književna vrsta kojom se pokušavalo izreći i sav entuzijazam mladog naraštaja što je ulazio istodobno u politički i književni život. To su glazbenoknjiževni oblici, pisani da bi se pjevali, razlike budnice i davorija nisu velike. Davorija (Davor - slavenski Mars, bog rata), marš, borbena pjesma, ima elemente koronice (Vukotinovićeva *Pjesma Horvatov* kao primjer davorije), a prva hrvatska budnica jest Gajeva *Horvatov sloga i sjedinjenje* (*Još Hrvatska ni propala*), neslužbena himna hrvatskog narodnog preporoda. Motivika budničko-davorijske poezije je skromna, sastoji se od borbenih poziva iliraca Hrvatima (i Južnim Slavenima) da se sjedine u jednu vrstu nacionalno zajedništvo. Gotovo svi ilirci smatrali su domoljubnom dužnošću da ispjevaju po koju budničku pjesmu, pa je to jedan od temeljnih razloga da većina njih nije imala gotovo nikakve umjetničke vrijednosti: bitno je bilo buditi nacionalnu svijest i poticati one koji bi klonuli, a sve ostalo, pa i poetsko, bilo je manje važno. Ipak su i budnice i davorije postale vrlo popularne jer su najviše im dijelom bile uglazbljene, pa su se ti tekstovi rado i često pjevali. U četrdesetim godinama, međutim, budnice su postale kvalitetnije. Tako, na primjer, Preradovićeva *Zora puca, bit će dana* ili još poznatija pjesma Antuna Mihanovića *Horvatska domovina*, (uglazio Josip Runjanin 1846., na natječaju 1891. izabrana kao predložak za hrvatsku himnu, tj. u izvorni Mihanovićev tekst uneseno je nekoliko promjena).

-još neki paradigmatički primjeri budničko-davorijskog izričaja:

Vjekoslav Babuki : *Granici i Danici*, Dragutin Rakovac: *Danica* (ove dvije pjesme na naslovnici prvoga broja Gajeve „Danice“), Dragutin Rakovac: *Duh Slavjanski*, Pavao Štoos: *Kip domovine vuče po etku leta 1831.*, Dimitrija Demeter: *Pjesma Horvatov* (sastavni dio spjeva *Grobni ko polje*), itd.

Od budničko-davorijskoga izričaja i utilitarno-propagandne književnosti u kasnoj fazi Hrvatskoga narodnoga preporoda udaljili su se Stanko Vraz i Petar Preradović – Stanko Vraz kombiniraju i domoljubne motive s ljubavnima, a Petar Preradović kombiniraju i domoljubne motive sa zamišljenim pesimizmom aktualne romantičarske epohe.

Stanko Vraz

Zbirke *ulabije* (1840.), *Glasovi iz dubrave Žeravinske* (1841.), *Gusle i tambura* (1845.), *Sanak i istina* (1846.). Njegov poetski opus, posebno ljubavni stihovi, potpuna su tematska novost u onom vremenu u kojem je, uglavnom, prevladavao duh budnica i davorija. Odbijaju i da pjeva budnice po receptu pjevao je o ljubavi. U težnji da nađe što primjereniji izraz za svoje pjesničke

vizije Vraz je pronalazio različite forme: od klasičnog soneta do romance, balade i gazele - pa je i na taj način obogatila našu ne baš bogatu književnost onoga doba.

ulabije su ciklus ljubavnih pjesama koje je Vraz počeo objavljivati u «Danici» 1837. godine, da ih zatim izda u zasebnoj knjizi 1840. godine. U tom izdanju izašla su prva dva dijela tog ciklusa, a kasnije, poslije smrti Ljubice Cantilly, Vraz je napisao još treći i četvrti dio tog ciklusa pjesama koje su nasuprot prvom i drugom pjevanju posvećene domovini. *ulabije* sadržavaju doživljene dijelove (ljubav prema Ljubici), ali im je jezgra izrazito romantična. U pjesmi, Vraz iznosi ljubav prema Ljubici i vlada vedro i optimističkom raspoloženje. Nakon njene udaje nostalgija i potištenost, a poslije smrti bol i sužut. U vrijeme pisanja isključivo rodoljubnih pjesama, on piše kanconijer ljubavne poezije, prvi ljubavni kanconijer 19. stoljeća, *ulabije* (vijenac ruža, jabuke). God. 1840. napisao ju je stihom poljske narodne pjesme, tzv. krakovjakom (osam stihova u dvije strofe): idealno je povezao motiv ljubavi prema voljenoj djevojci s motivom ljubavi prema domovini. Pjesnikova ljubav prema dragoj (Ljubica Cantilly) ostala je neuzvraćena, pa ju je nadomjestila ljubav prema domovini. Kratke pjesme u toj zbirci potpuno su se razlikovale od aktualnog konteksta u kojemu su se stihotvorci natjecali da što češće i što ispraznije u budnicama i davorijama spominju domovinu. Vraz je odbijao pjevati propagandnu poeziju i zbog toga je polemizirao s Ljudevitom Gajem i njegovim ilircima. Dok su drugi pozivali na budnost i oružje, on je pjevao o klasičnim književnim temama. *ulabije* su posvećene Ljubici Cantilly, ilirskoj Lauri, inače neakinji Ljudevita Gaja. Stih tih ljubavnih pjesama je šesterac, formiran u katrenima, poznatiji pod imenom krakovjak i koji je Vraz preuzeo od zapadnoslavenskih romantika. Ima u zbirci i tragova njemačkih romantičara, ali je direktni poticaj Vraz dobio iz soneta Slovaka Jana Kollara u zbirci *K i Slave*, bolje nego njegovi hrvatski prethodnici Vraz uspijeva prožeti ljubav prema ženi s ljubavlju prema domovini. Ljubav lirskog subjekta u *ulabijama* je neuzvraćena pa kao što je uzus u petrarkisti kim kanconijerima, predmet ljubavi nenadano premine pa pjesniku tek preostane da objekt ljubavi umjesto u ženi potraži u domovini.

Dvadesetak svojih balada i romanci skupio je Vraz u drugoj pjesničkoj knjizi *Glasi iz dubrave žeravinske* koja je tiskana 1841. i posvećena posestrimi Dragojli Štajduhar s kojom pjesnik nije imao ljubavni odnos, nego ju je poštovao zbog ilirske gorljivosti. U ovoj zbirci romanca i balada nije se Vraz trudio biti izvoran nego je motive crpio iz germanskih, romanskih i slavenskih predaja.

Zbirka soneta *Sanak i istina* (počela izlaziti u almanahu «Iskra» 1846.), to je zbirka prijevoda u kojoj je neki tekst uzimao kao inspiraciju, pjesničku parafrazu. Tu je opjevao novu ljubav – Zagrepčanku Hildegardu Karlan i . Njegova erotika završava «Gazelama», formalno

isto nja kim uzorima, koji su kruna njegove intimne poezije (*Ždral putuje k toplom jugu...*). Gazela je pjesnički oblik (podrijetlom iz Perzije) koji je preko njemačkih romantičara stekao ugled u Europi, impuls egzotičnog kao znak pripadnosti europskom romantizmu. Gazela ima od 6 do 20 stihova, prva se dva stiha rimuju i zatim se rima prvog para ponavlja u svim parnim stihovima. Osim rime u prva dva stiha i u svakom parnom stihu postoji refren. Tema je obično ljubavna ili mistična, a ton smiren i idiličan. U posljednjim se stihovima obično pojavljuje pjesnikovo ime.

Vraz je pratio suvremena književna zbivanja; bio je kritičan prema dubrovačkoj književnosti, a nastojao je odvojiti književnost od politike. Pred pisca je postavljao estetske zahtjeve, a izgradio je i vrsta stajališta o ulozi književnosti, pa se zbog toga i razišao s Gajem i osnovao časopis „Kolo“ (1842.) s podnaslovom „Glasi za literaturu, umjetnost i narodni život“. U „Kolu“ je Vraz kao prvi hrvatski književni kritičar pratio i ocjenjivao suvremenu književnu produkciju (pod pseudonimom Jakob Rešetar) posebno se držeći i stila, metrike i jezika.

Petar Preradović

U smislu tematskih preokupacija njegova se poezija dijeli na tri tematska kruga: na rodoljubnu, ljubavnu i refleksivnu poeziju. Tako je i on sam podijelio svoje pjesme na rodoljupke, ljubavne i različite pjesme. Tomu valja pridodati i prigodnice, koračnice, epigrame, nadgrobnice (epitafe), i dakako prepjeve ili kako ih pjesnik naziva „pjesme tuđinke“. Njegova rodoljubna poezija, što je i shvatljivo, nastavlja najbolju tradiciju ilirske rodoljubne poezije, ali je lišena isprazne patetike. Gotovo zaboravivši materinski jezik, krećući se u kao austro-ugarski građanin u vojnim krugovima, on je, zahvaljujući susretu s Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim, ponovno doživio Hrvatsku i ilirizam. Odatle i njegovi iskreni stihovi puni ljubavi i težnje upućeni domovini kao i njegov zanos hrvatskim jezikom (*Rodu o jeziku, Jezik roda moga*). Na putu za prekomandu u Dalmaciju (1843.) upoznaje književnika Špiru Dimitrovića i piše mu poslanicu u stihu (*Poslanica Špiru Dimitroviću*, 1843.), prvi pjesnički sastav na hrvatskom jeziku. Preradović je jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika prve polovice 19. stoljeća, znajući i prodrijeti u najdublje i najintimnije sfere složene ljudske ličnosti. Sva je Preradovićeva misao na poeziju zapravo poezija najtežih trenutaka krize u njemu samome (*Putnik, Mrtva ljubav, Pjesnik*).

Međutim, upravo je takva kategorizacija dovela do nesporazuma, jer se zanemario Preradovićev prilično velik opus na njemačkom jeziku, koji je *par excellence* romantički, zatim

njegovi dovršeni i nedovršeni spjevovi, te „misterijska“ drama *Kraljevi Marko*. Prema tome, možda bi bilo primjerenije Preradovićevu književnu aktivnost podijeliti u nekoliko vremenskih odsjeka. S tim u svezi može se govoriti o tri pjesnikove stvaralačke faze. Prva bi bila razdoblje do početka pisanja na hrvatskom jeziku, od 1834. do 1843., razdoblje u kojemu piše isključivo na njemačkom jeziku. Druga faza Preradovićevo je stvaralaštvo od dolaska u Zadar i suradnje u «Zori Dalmatinskoj» od 1843/44. godine pa do objavljivanja druge zbirke pjesama 1851. «Nove pjesme». Treća je faza razdoblje 1860.-1872., dakle do smrti.

Njemačku je poeziju Preradović počeo pisati 1834. Prema karakteristikama toga pjesništva otkriva se da je Preradović unutar romantičke paradigme (lord Byron). Tako u ovoj fazi prevladava engleski romantički utjecaj s motivima bajronovske težnje za nekim nepoznatim, s motivima sanjive sreće, motivima ideala. Preradović je na hrvatskom počeo pjevati u drugoj fazi ilirskog pokreta, zapravo u fazi kada mnoge političke iluzije padaju. Zbog tog vremenskog zakašnjenja bio je oslobođen naivnog i idealističkog rodoljublja pa je mogao bez opterećenja stvoriti niz posvema ljubavnih pjesama. No dobro je znao da hrvatskim ne vlada onoliko dobro koliko bi bilo potrebno, pa je ponekad prelazio na njemački jezik. Stoga u njegovim pjesmama ima nedorečenosti, mutnih ili nesigurnih mjesta ili metrike koja je protivna cjelokupnom sklopu našeg jezika. U trećoj fazi Preradović piše epske pjesne i spjevove. Njegov religijski ep «Prvi ljudi» svojevrsna je varijacija Klopstockova spjeva o Mesiji, ide u smislu problematiziranja pitanja vjere, koja se temelji na ideji slobode.

Kroz ilirsku fazu hrvatske književnosti pojavilo se i nekoliko hibridnih lirsko-epskih djela koja koriste stih kao dominantno sredstvo pripovijedanja u čemu svakako prednjače Mažuranićev spjev *Smrt Smil-age engića*. O tome žanrovskom odvojk u hrvatske književnosti više idu i tjeđan.